

(морської) економічної зони України іноземними юридичними і фізичними особами" від 13.08.1999 р., № 1490 // Збірник урядових нормативних актів України. -№ 7. - 2000. -Ст.166. (Київ: Вид-во України, 2000. -С.47-51).

9. Наказ Міністерства охорони навколишнього природного середовища та ядерної безпеки України "Інструкція

про порядок спеціального використання водних живих ресурсів" від 10.02.2000 р., № 34/13 // Офіційний вісник України. -2000.

Надійшла до редколегії 23.06.2006

МАТВИЙЧУК В.К. НЕКОТОРЫЕ ДИСКУССИОННЫЕ ПРОБЛЕМЫ ОБ ИСТОЧНИКАХ И ОРУДИЯХ СОВЕРШЕНИЯ ПРЕСТУПЛЕНИЙ ПРОТИВ ОКРУЖАЮЩЕЙ ПРИРОДНОЙ СРЕДЫ В УГОЛОВНЫХ КОДЕКСАХ 1960 И 2001 ГОДОВ

Освещены проблемы источников и орудий совершения преступлений против окружающей природной среды; представлен вывод о неполноте в уголовно-правовой литературе состава объективной стороны исследуемых преступлений и важности отнесения к ней также источника совершения преступлений.

***

MATVIJCHUK V.K. SOME DEBATABLE PROBLEMS ABOUT SOURCES AND INSTRUMENTS OF FULFILMENT IN CRIMES AGAINST ENVIRONMENTAL NATURAL ENVIRONMENT IN CRIMINAL CODES 1960 AND 2001

Problems of sources and instruments of fulfillment in crimes against environmental natural environment are covered; conclusion about incompleteness in the criminal-legal literature of structure in objective side of researched crimes and is submitted to importance of reference to it also a source of crimes fulfillment.

Є.О. МІЧУРІН

канд. юрид. наук, доц.

Харківській національній університет внутрішніх справ

УДК 347.121.2

ПЕРЕДУМОВИ ВИНИКНЕННЯ ОБМЕЖЕНЬ МАЙНОВИХ ПРАВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ

Досліджено передумови виникнення обмежень майнових прав фізичних осіб, наголошується на їх природному характері, розвинуто положення про виключність та обґрунтованість обмежень майнових прав фізичних осіб

До недавнього часу передумови виникнення обмежень майнових прав фізичних осіб не виділялися на глибокому теоретичному рівні. Цьому були об'єктивні причини. Як відмічав О.А. Пушкін, у період існування в Україні, як і у інших республіках колишнього СРСР, адміністративно-командної організації суспільства цивільне право було значно одержавлене і будувалося переважно на засадах, притаманних не приватному, а публічному праві [1, с.5]. Отже, у виявленні передумов виникнення обмежень майнових прав фізичних осіб не було потреби через пріоритет публічних державницьких інтересів перед приватними інтересами фізичних осіб, адже права фізичних осіб були необмежено підкорені публічним інтересам. Звідси випливали не завжди обґрунтовані правовими чинниками обмеження, наприклад, щодо максимальної площі житлових будинків та їх кількості, що могли знаходитись у власності громадянина.

У ст.3 Конституції України вказано, що людина визнається найвищою цінністю, а її права і свободи визначають зміст та спрямованість діяльності держави. Оскільки наразі у ст.1 Конституції України, наша держава про-

голошена правовою державою, зумовленість обмежень майнових прав фізичних осіб правовими (тобто не політичними, ідеологічними чи іншими) чинниками не визнає сумніву. Отже, дослідження передумов виникнення обмежень майнових прав фізичних осіб з точки зору їх виявлення через правові аспекти є актуальним. Виявлення таких передумов надасть можливість створити підґрунтя для адекватного закріплення встановлення обмежень майнових прав фізичних осіб у законодавстві, краще зрозуміти природу цього явища.

Відсутність доктринальних розробок про обмеження майнових прав фізичних осіб призводить до проблем правозастосування. Ці негативні явища констатують дослідники, що звертались до проблеми, та вони впливають з аналізу чинного законодавства.

Так, у Законах України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обмежень» немає чіткої визначеності щодо розуміння обмежень як таких, відсутні є жодні підходи щодо обґрунтування встановлення обмежень чи їх зумовленості. Здебільшого обмеження лише згадуються у нормативних актах на найбільш загаль-

ному рівні. Так, ст.321 ЦК України лише констатує, що ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності чи обмежений у його здійсненні. Чітко ж чинники, що зумовлюють встановлення обмежень, нажал, детально у праві досі не розроблені. Це є негативною тенденцією, що може призвести до зловживання правом, встановлення у законодавстві необґрунтованих обмежень майнових прав фізичних осіб. Отже, обґрунтованість обмежень майнових прав фізичних осіб наразі не є визначеною належним чином попри необхідність цього у правовій державі. Обґрунтування ж обмежень майнових прав неможливо без розуміння природних передумов їх виникнення.

Щодо існуючих досліджень, слід відмітити, що В.П. Камишанський виявив щодо обмежень права власності низку важливих аспектів: надав їх поняття, визначив місце у системі цивільного права, розробив класифікацію [2]. О.О. Михайленко дослідила обмеження права приватної власності за давньоримським та сучасним цивільним правом України [3]. Вона з'ясувала юридичну сутність, особливості та значення обмежень здійснення права приватної власності, провела їх систематизацію.

В той же час такий доволі значущий та важливий для правотворчої діяльності аспект, як виявлення природних передумов, які неодмінно зумовлюють обмеження майнових прав фізичних осіб, у наявних дослідженнях був освітлений меншою мірою.

Отже, метою цієї статті є розкрити передумови виникнення щодо обмежень майнових прав фізичних осіб. Завданнями, що сприяють досягненню поставленої мети є: 1) проаналізувати існуючі підходи до обґрунтування обмежень майнових прав фізичних осіб; 2) виявити та розкрити передумови виникнення обмежень майнових прав фізичних осіб; 3) виявити вплив передумов виникнення обмежень майнових прав фізичних осіб на можливість встановлення обмежень у законодавстві. Новизна роботи міститься у виявленні таких передумов майнових прав фізичних осіб, як дотримання інтересів інших осіб та суспільних інтересів. Ці передумови мають враховуватись при законодавчому встановленні обмежень майнових прав фізичних осіб.

Ст.64 Конституції України визначає можливість обмеження окремих прав фізичних осіб як виключення, що є природним. Адже право однієї особи не може бути безмежним та може бути обмеженим принаймні заради інтересів інших вповноважених осіб, суспільства, безпеки держави. Ще Джон Локк зазначав, що існує свобода слідувати власному бажанню в усіх випадках, коли це не забороняє закон [4, с.16-17]. Отже, можливість обмеження прав осіб була закладена ще за часів формування теорії правової держави та слід зазначити, що вона вповні з нею узгоджується.

Оскільки обмеження є виключенням з загального правила, є необхідність в їх обґрунтованості. Адже будь-яке виключення має бути підкріплено додатковими доводами та аргументами, що є передумовою їх правомірності. Виключення не дозволяє віднести окреме явище до загальних правил та уявлень, передбачає певні особливості, що мають бути виявлені, а їх неспівпадіння із загальним правилом повинно засновуватись на доводах, отже потребує обґрунтування.

Ці розміркування варто враховувати при встановленні обмежень майнових прав фізичних осіб. Оскільки вони існують як виключення, пріоритет має віддаватись правам особи у всіх випадках, коли це не підпадає під виключення, які зумовлені інтересами інших вповноважених осіб,

суспільства, безпекою держави. Отже, в сучасному суспільстві виникає нагальна необхідність у обґрунтованості обмежень майнових прав фізичних осіб.

Виключність та обґрунтованість обмежень майнових прав фізичних осіб є неодмінними складовими, що мають враховуватись при їх встановленні, ознакою. Перша з цих особливостей обмежень майнових прав фізичних осіб прямо встановлена Конституцією України, друга з неї випливає, оскільки виключність передбачає обґрунтованість, що було доведено вище. Конституція України є актом вищої юридичної сили, тому її порушення є неможливим, отже виключність та обґрунтованість обмежень майнових прав фізичних осіб мають враховуватись при встановленні будь-яких такого роду обмежень.

Як дуже влучно зазначив В.П. Камишанський, безмірне посилення та втручання державної влади у відносини власності приводить до втрати індивідуальності та підвищує ступень залежності особи від влади. Обмеження державної влади створює передумови для розширення свободи особистості [2, с.19]. Отже, ступень свободи фізичної особи, у тому числі, й у майнових відносинах залежить від ступеню втручання держави у ці відносини. У правовій державі втручання у майнові права особи має бути виключним, обґрунтованим та обумовленим законними правами інших осіб чи суспільними інтересами, що можуть конкурувати з правами вповноваженого суб'єкта.

Фактично дослідниками прирівнюються обмеження на користь держави й суспільні інтереси, та така позиція заслуговує на увагу. Так, Д.І. Мейєр вказував, що таке обмеження як право участі загального встановлювалось заради того, що майно власника мало слугувати й *цілям держави*, тому майнові права могли бути обмежені, наскільки того вимагали *суспільні інтереси* [5, с.23]. Такої ж позиції дотримується й В.П. Камишанський, який вказує, що обмеження права власності можна поділити на дві великі групи: обмеження прав власника в інтересах всього суспільства та обмеження прав власника в інтересах окремих осіб [6, с.32-33]. У класифікаційний поділ цих груп закладено передумови виникнення обмежень. Отже, обмеження майнових прав фізичних осіб можуть бути зумовлені інтересами всього суспільства чи інтересами окремих осіб.

Це означає, що передумовами виникнення обмежень майнових прав є дотримання прав інших вповноважених осіб та суспільні інтереси, заради яких встановлюються обмеження.

Ці передумови виникнення обмежень майнових прав фізичних осіб мають природний характер. Самі обмеження при цьому діють у нерозривному взаємозв'язку і протилежні за своєю сутністю щодо свободи у здійсненні цивільних прав [7, с.35]. Звісно, передумови виникнення обмежень майнових прав фізичних осіб неодмінно мають враховуватись у відповідних законодавчих актах при встановленні таких обмежень.

Розглянемо окремі аспекти встановлення обмежень майнових прав фізичних осіб у інтересах суспільства та в інтересах інших вповноважених осіб.

Найбільш загальний підхід щодо визначення такого критерію для обмежень у праві як суспільні інтереси запровадив ще М.І. Бару, який свого часу казав, що право власності здійснюється доти, доки це співвідноситься з призначенням права у суспільстві [8, с.118]. Отже, право власності існує до тих пір, поки не вступає у суперечність з істотними інтересами суспільства, що є передумовою обмеження цього права.

Очевидно, що саме суспільні інтереси покладаються у

главу кута при законодавчому встановленні примусового відчуження об'єктів права власності. Так, ч.3 ст.321 ЦК України встановлює, що примусове відчуження об'єктів права власності може бути застосоване як виняток з мотивів суспільної необхідності на підставі і в порядку, встановлених законом. Цим підтверджується виключність такого обмеження права власника як примусове відчуження та визначається необхідна його передумова: суспільна необхідність. Наявність такого чинника, як зумовленість примусового відчуження суспільними інтересами, робить це обмеження права власності обґрунтованим.

Суспільний порядок як критерій визначення обмежень може набувати змісту через охорону прав громадян та спрямований проти зловживання власником використання своєї власності таким чином, що це буде порушувати суспільний порядок. Звісно, якщо власник буде гучно слухати музику у своїй оселі після двадцять третьої години, коли за загальноприйнятими нормами настає час відпочинку, це буде торкатись інтересів окремих осіб - сусідів, але передусім – загальною спокоем, суспільного порядку. Підтвердженням тому є думка А.А. Соколової, яка каже про обмеження заради суспільного порядку вказує, що ними може забезпечуватись право громадян на спокійне проживання, їх здоров'я та благополуччя [9, с.83]. Останнє є не лише правом окремої особи, а й зачіпає суспільні інтереси.

Виділення цивільно-правових обмежень заради суспільного порядку є корисним з точки зору встановлення меж здійснення права власності. У разі перетинання цих меж власником та використання свого майна на шкоду іншим, нехтування суспільними інтересами, має місце зловживання правом, для недопущення якого й встановлюються певні правові обмеження. Неправомірна поведінка, вихід за межі дозволеного породжує правову відповідальність, яка настає за порушення суспільного порядку.

Інтереси вповноважених осіб як чинник, що зумовлює встановлення обмежень майнових прав фізичних осіб, є відомим дуже давно. Так, за часів Стародавнього Риму обмеження дозволяли відокремити інших осіб від негативних дій власника та попереджали поміхи від речі, що можуть виникнути через її природні властивості [7, с.9-10]. Д.В. Дождев вказує на такі обмеження, що існували за стародавнім римським правом, як необхідність утримання власника від того, щоб відводити дощову воду на ділянку сусіда; забезпечення неможливості, за рідкими виключеннями, проникнення до сусідів запахів, диму, звуків, світла, каменепадів тощо через дії власника сусідньої земельної ділянки [10, с.384].

Щодо договірних прав та встановлених для нього загальних критеріїв обмежень учасників договірних процесу з огляду на добросовісність, розумність, деякі дослідники вказують на недостатність такого підходу у сучасному праві. Так, А.А. Мережко вважає проблемною таку тенденцію, що деякі «каучукові» критерії (соціальна справедливості та інші), надають судам можливість невинуватити обмежувати свободу договору, якщо того вимагають конкретні обставини справи [11, с.87]. Є.Є. Міроненко підтверджує думку останнього дослідника й вказує, що такі критерії як суспільний порядок, публічний інтерес, добра влада мають бути враховані учасниками договірних процесу, але їх застосування буває дещо утрудненим через деяку абстрактність самих формулювань [12, с.18].

Ці дослідники мають рацію, адже у договірному праві обмеження майнових прав фізичних осіб чітко не обґрунтовані й не визначені спеціальні критерії їх встановлення. Ст.525 ЦК України, що врегульовує недопустимість одно-

сторонньої відмови від зобов'язання, фактично не вміщує обмежень та дозволяє встановлювати таку відмову договором, де сторони знов-таки мають керуватись не дуже визначеними й досить широкими засадами добросовісності, розумності та справедливості (ч.3 ст.509 ЦК України). Тому нерідко споживач як слабкіша, іноді, юридично недосвідчена сторона, необґрунтовано обмежується у майнових правах. Так, набули поширення відключення споживачів від електро- та газопостачання організаціями-постачальниками за борги навіть у спірних ситуаціях, коли борги нараховуються без урахування спливу строків позовної давності за п'ять та більш років, борги виникли в попереднього власника житла, а договір про переведення боргу на нового власника житла не був укладений, при чому від споживання відключається квартира нового власника. Це фактично вказує на односторонню відмову постачальника від виконання договору, що обмежує майнові права споживача. Такій підхід до обмеження договірних прав споживача-громадянина принаймні не є справедливим. Ефективність та законність такої міри як припинення постачання енергозабезпечення житла через несплату енергоресурсів справедливо бере під сумнів А.А. Соколова [9, с.84]. Ст.310 ЦК РФ встановлює, що право на відмову від виконання чи на односторонню зміну умов договору може бути передбачено лише у договорах, укладених у зв'язку з здійсненням всіма сторонами підприємницької діяльності. Це є розумним та справедливим. Незважаючи на існування у ст.3 ЦК України засад справедливості та розумності через розпливчатість та загальний характер їх застосування до окремих інститутів, зокрема, договірних прав, є утрудненим щодо однозначного тлумачення. Тому вони потребують уточнення у законодавстві. Так, було би корисним в українському законодавстві обмежити можливість односторонньої відмови від виконання зобов'язань чи односторонньої зміни умов договору у відносинах суб'єкта підприємницької діяльності з громадянином-споживачем. Тим більше, що в деяких випадках, наприклад, у випадку з позасудовим порядком переривання постачання енергоресурсів у квартири громадян проблема має соціальний характер та інші правові аспекти: погіршення санітарних, технічних, епідеміологічних та інших вимог до житла.

Отже, є потрібним вдосконалення існуючого законодавства з точки зору встановлення обґрунтованих обмежень майнових прав фізичних осіб з урахуванням природних передумов, що мають враховуватись при їх встановленні.

У підсумку є підстави сформулювати такі узагальнюючі висновки.

1. Природними передумовами виникнення обмежень майнових прав фізичних осіб є необхідність дотримання прав інших осіб та інтересів суспільства.

2. Обумовленість обмежень майнових прав фізичних осіб у правовій державі тісно пов'язана з необхідністю їх обґрунтованості, аргументування з позицій правомірності та виключності. Це означає існування пріоритету прав осіб та можливість їх обмеження у суворо виправданих випадках, що зумовлені необхідністю дотримання інтересів суспільства чи прав інших вповноважених осіб.

3. Природні передумови виникнення обмежень майнових прав фізичних осіб мають враховуватись при формулюванні та закріпленні таких обмежень у законодавстві. В цьому виявляється вплив передумов виникнення обмежень майнових прав фізичних осіб на встановлення обмежень в законодавстві.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гражданское право Украины: В 2-х ч. -Ч.1 /Под ред. А.А. Пушкина, В.М. Самойленко. -Х.: Основа, 1996. -440 с.
2. Камышанский В.П. Ограничения права собственности: Дисс... докт. юрид. наук: 12.00.03. -М., 2003. -357 с.
3. Михайленко О.О. Речово-правові обмеження права приватної власності за стародавнім римським та сучасним цивільним правом України: Дис... канд. юрид. наук: 12.00.03 /НЮА ім. Ярослава Мудрого. -Запоріжжя, 2003. -207 с.
4. Локк Д. Избранные философские произведения. -Т.2. -М.: Юридическая литература, 1960. -464 с.
5. Мейер Д. И. Русское гражданское право. -Ч.2. -М: Статут, 1997. -454 с.
6. Камышанский В.П. Ограничения права собственности: Автореф. дис... докт. юрид. наук. -СПб.: Санкт-Петербургск. ун-т МВД России, 2000. -48 с.

7. Мічурін Є.О. Еволюція цивілістичних поглядів щодо обмежень майнових прав фізичних осіб на нерухомість. -К.: Ін-т приватного права та підприємництва АПРН України, 2006. -44 с.
8. Бару М.И. О ст. 1 ГК // Советское государство и право. -1958. -№ 12. -С.118.
9. Соколова А.А. Право муниципальной собственности и его ограничения: Дисс... канд. юрид. наук: 12.00.03. -М., 2003. -208 с.
10. Дождев Д.В. Римское частное право. -М.: Норма-Инфра-М., 1999. -686 с.
11. Мережко А.А. Договор в частном праве. -К.: Юстиниан, 2003. -234 с.
12. Миронец Е.Е. Изменение и расторжение договора по гражданскому законодательству Российской Федерации: Дисс... канд. юрид. наук: 12.00.03. -М., 2003. -204 с.

Надійшла до редакції 23.10.2006

МИЧУРИН Е.А. ПРЕДПОСЫЛКИ ВОЗНИКНОВЕНИЯ ОГРАНИЧЕНИЙ ИМУЩЕСТВЕННЫХ ПРАВ ФИЗИЧЕСКИХ ЛИЦ

Исследованы предпосылки возникновения ограничений имущественных прав физических лиц, подчеркивается их естественный характер, развито положения об исключительности и обоснованности ограничений имущественных прав физических лиц.

***

MICHURIN E.A. PRECONDITION IN OCCURRENCE RESTRICTIONS FOR PROPERTY RIGHTS OF PHYSICAL PERSONS

Preconditions in occurrence restrictions for property rights of physical persons are investigated; their natural character is emphasized, advanced positions about exclusiveness and validity of restrictions of property rights of physical persons.

О.М. МУЗИЧУК

канд. юрид. наук

Харківській національній університет внутрішніх справ

УДК 349.3-057.36

ПІЛЬГИ ТА КОМПЕНСАЦІЇ У СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ПЕРСОНАЛУ ОВС

З'ясовується семантична сутність таких категорій, як "пільги" та "компенсації", проводиться розмежування між ними, виокремлюються їх види.

Одними із видів соціально-правового захисту персоналу ОВС є пільги та компенсації, значення яких важко переоцінити в умовах низького рівня заробітної плати. Передбачення пільг та компенсацій у системі соціально-правового захисту персоналу ОВС покликано підвищити соціальну забезпеченість персоналу ОВС, компенсувати особливості проходження ними служби, які пов'язані із ризиком для життя та здоров'я, значними фізичними, психологічними та емоційними перевантаженнями. Під час розгляду сутності та окремих видів державно-службових відносин, суб'єктами яких є персонал ОВС, до проблема-

тики пільг та компенсацій частково звертались М. Ануфрієв, О. Бандурка, Н. Болотіна, І. Голосніченко, М. Іншин, Р. Каложний, Ю. Кравченко, О. Лавриненко, К. Мельник, В. Петков, В. Плішкін та ін. Водночас, окремі теоретичні та практично-прикладні питання з проблематики пільг та компенсацій персоналу ОВС досліджені недостатньо, тому існує об'єктивна потреба наукового пошуку у цих напрямках. Метою цієї статті є удосконалення соціально-правового захисту працівників ОВС шляхом уточнення сутності таких його складових, як пільги та компенсації, надання пропозиції про внесення змін та доповнень до